

Britse waardering voor Nederlandse kantianen (1818)

ANDRÉ HANOU EN MANDY RUTHENKOLK

Lang heeft men gemeend dat rond 1800 de invloed van Kant in Nederland zich slechts uitstreckte tot de academische wereld. Het is een stelling die teruggaat op Sassen.¹ Inmiddels is gebleken dat die invloed heel wat groter is geweest. Juist waar het gaat om Kants ideeën over verloop en toekomst van de geschiedenis, ontwikkeling van individu en maatschappij, en vorming van een wereldstaat, is er in Nederland een groep geweest die zich met grote hardnekkigheid heeft ingezet om Kants gedachtengoed in brede lagen te verspreiden. Zo kwam in heel wat genootschappen Kant aan de orde.² Dat wil niet zeggen dat de Kantiaanse epistemologie, of in het algemeen gezegd het 'technische' gedeelte van Kants wijsbegeerte, door mensen als Paulus van Hemert en Jan Kinker niet ook grondig bestudeerd en aan de orde gesteld werd. Sterker nog, een samenvatting van een deel van Kants denken op dit punt heeft er zelfs toe bijgedragen dat Kants wijsbegeerte in Frankrijk gehoor begon te vinden. Kinkers *Proeve eener opheldering van de Critiek der zuivere Rede*, in de vertaling van zijn vriend Le Fèvre in 1801 te Amsterdam uitgebracht als *Essai d'une Exposition succincte de la Critique de la Raison pure*³ kwam bijvoorbeeld in handen van Destutt de Tracy, en deed Stendhal reageren.⁴

Kortom, zelfs zonder dat er een werkelijk gericht onderzoek gaande is naar de Kant-receptie in Nederland rond 1800, ziet de situatie met betrekking tot Kant-in-Nederland er heel wat florissant uit dan men een tiental jaar geleden nog dacht. En waar nu al gebleken is dat juist het Nederlandse Kantiaanse denken tot in Frankrijk invloed heeft uitgeoefend, is het evenzeer verrassend te merken dat tenminste in één geval datzelfde Nederlandse Kantianisme ook Engeland en Schotland bereikt heeft. Het gaat hier om een ongepubliceerd manuscript dat wij hieronder afdrukken.

In 1992 vond M. Ruthenkolk gedurende een verblijf in Edinburgh een handschrift: een brief door Thomas Wirgman⁵ in 1818 vanuit Londen gericht aan de Schotse filosoof Dugald Stewart. In de loop van die brief - op zichzelf genomen al interessant genoeg voor de geschiedenis van de wijsbegeerte in Groot-Brittannië - komen Nederlandse kantiaanse geschriften aan de orde, die bij Wirgman enthousiasme wekten. Wij geven eerst de tekst. Daarna volgen enkele kanttekeningen over Wirgman en Stewart.

¹ Ferd. Sassen, *Wijsgerig leven in Nederland in de eerste helft van de negentiende eeuw. Een poging tot reconstructie*. Amsterdam 1954. Meded. KNAW, afd. Letterkunde, nieuwe reeks dl. 17. Vgl. M.R. Wielema, 'Die erste niederländische Kant-Rezeption 1786-1850' in: *Kant-Studien* 79 (1988) p. 450-466.

² Voor dit alles, zie A.J. Hanou, *Sluiers van Isis. Johannes Kinker als voorvechter van de Verlichting [...]*. Deventer, Sub Rosa, 1988. 2 dln.

³ Het voorwoord van de vertaler meldt (p. II) dat het Franse taalgebied met betrekking tot de kritische wijsbegeerte slechts kon beschikken over 'deux traitées, détachés du grand ouvrage du Philosophe allemand, qu'on a traduits en français, mais que personne ne lit' (p. I). Een artikel over de vertaling verscheen in de *Spectateur du Nord* 22 (1802) p. 21-29. - Een 'impression anastaltique' van de *Essai* verscheen Brussel in 1973 bij 'Culture et Civilisation'.

⁴ Zie A.J. Hanou, a.w., I, p. 104. Ook andere contemporaine geleerden, zoals P.C.F. Daunou (1761-1840) en Victor Cousin (1792-1867) bezaten van het *Essai* exemplaren (soms eigenhandig geannoteerd; schrijven van de Bibliothèque Victor Cousin à la Sorbonne 14 maart 1983).

⁵ Ms. ingebonden bij Th. Wirgman's *Treatise on Kant's Morals* (1817), sign. JY 1135/3, Special Collections Dept., Main Library, Edinburgh.

London No 68⁶

St. James's Street, May 1818

Dear Sir,

At length I have the satisfaction to forward to you the Treatise on *Kant's Morals* with the Diagrams and Index complete. I am sorry it has been so long delay'd. Permit me to offer my best acknowledgments for the honor done me by allowing your name to be inserted in the list of subscribers to my translation of the *Critic of Pure Reason*. May I hope for your pardon in pressing another request upon you: *That is to have the honor of dedicating my translation to you*; as the only means in my power to acknowledge the grateful sense I entertain of the encouragement that you have at various times bestowed on my humble efforts.

It is a most happy circumstance, and will no doubt accelerate the promulgation and establishment of the system, that the sentiments in the *Critic of Practical Reason* completely coincide with the prevailing opinion of the liberal and philosophical part of mankind. Indeed it would astonish me to find a single dissenting voice from the reasoning in page 765, where a *Pure Moral Religion* is shown to emerge from our *Practical Reason*, which never allows the thought of God to be indifferent to us, but paints him as the sublime model of all moral goodness, the sacred author of the Moral Law, the inmost witness of every sentiment and action, and the ultimate dispenser of a *happiness* proportionate to *virtue*.

It is in such contemplations alone that the Soul is capable of being elevated above the things of this earth, and as it were, permitted to enjoy heaven by anticipation; this secures to us serenity of mind and urges us to persevere in virtue.

What can equal, in sublimity of thought, in perspicuity and strength of argument, the manner in which Kant (page 780 &c.) treats of those indispensable *Postulates of Practical Reason*: The Existence of God - The immortality of the Soul - The freedom of the Will - And a Future Life - These postulates necessarily arise from a complete analysis of our Rational Faculty; which has ever been the aim of Philosophy since the invention of the term. They are now so firmly established by the *Critical* mode of reasoning; that every rational being may justly indulge a religious hope of receiving a *Happiness* proportionate to the purity of his *Virtue*, from the great dispenser of all good and evil. So much for Practical Reason.

But had not the *Critic of Pure Speculative Reason* preceded and completely exhausted the subject of its investigation, none of the above results could have shone forth in their native splendour; they must then have remained in the Fog and the Mist of the Scholastic and other pretended philosophies, which have disappointed the world for these two thousand years past. The *Critic of Pure Speculative Reason* undertakes the deduction of the *12 Categories* the *6 Ideas* of Reason, and *Time & Space*: or in other words the analysis of *Reason*, *Understanding*, and *Sense*.

And this it effects in the complete and masterly a manner as to compel every one who has successfully studied it, to acknowledge the incontrovertibility of its arguments, and of its fundamental principles; as in fact Euclid forces the student to assent to his conclusions, and if they be not comprehended, without hesitation asserts, that the fault lies in the student and not in the Book.

It is indeed true that this sublime System is built upon an *entirely new view* of surrounding nature, which has to combat the prejudices of Education, but those once conquered, I know of no obstacle that can retard the final establishment of this divine System. We must not however forget, that the celebrated hypothesis of Copernicus (which was at first considered as a most dangerous heresy) waited Two Hundred years, until a Newton was born who so firmly established it, as to bid defiance to overthrow. Nay so much does it abound in *Truth*, that posterity might be led to doubt whether any other system could

⁶ De woorden die Wirgman dubbel onderstreepte, zijn gespatieerd gezet.

ever have generally prevailed? May we not, therefore, anticipate, that a similar fate awaits the mass of *pure Truth* which is concentrated in the *Critic*?

I have been diligently examining Aristotles Categories in the elegant work of Mr. Thomas Taylor, where, by his copious, and learned notes, I find that Aristotles contemporaries as well as his immediate successors have almost all disputed the correctness of their classification. Nay in fact the more he multiplies his comments, the more difference of opinion does he produce; till at last he observes - if these differences of opinion proceed, '*there will be not only ten, but at least twenty Categories*'; evidently proving that nothing had been discovered by Aristotle but the *thought of subjecting nature to a limited number of Original Notions!* and this indeed was alone worthy of so great a Philosopher.

How different has been the success of Kant in this undertaking; with nothing to aid him but the clue furnished by Aristotle, that it was possible *nature* might be subjected to a certain number of *Original conceptions: a Thought* which it was necessary to investigate in order to solve Hume's problem concerning *Cause & Effect* which no one had been able to answer satisfactorily. He elaborated for himself a guide in the search of all *possible unities*, which was his *new definition of Judgment*; 'and now', he says, '*the pure conceptions of Understanding sprung up!* and I became quite certain that these alone, entirely constituted the very Understanding itself. I called them as might be expected *Categories*.'

I should like this vast and profound System to be tried upon the correctness of the classification of its *12 Categories* alone, and to stand or fall by the issue. It would indeed astonish me to find it proved that any one of these notions could be dispensed with, without destroying the beautiful harmony that nature presents to us: and it would equally astonish me if any object in nature could be found that is not classed under these 12 indispensable, primary, and original notions, which are in fact *universal* and *necessary* to nature according to its present constitution. It may then well be remarked, that to rank objects under the *10 Categories of Aristotle* is to revert to the folly of the scholastic Philosophy; but to rank objects under the *12 Categories of Kant* is to *constitute the objects of nature* by giving them their form.

How much is the learned world indebted to professor Kant for his invaluable *Critic of Rational Psychology, Cosmology, and Theology*, wherein every speculative difficulty is finally solved and forever put at rest! In fact the Speculative Philosopher does not even know the ground on which he stands, if he be not well acquainted with what constitutes intelligibility. It is no wonder therefore, that he should fall into contradictions and incomprehensibilities, and at last into a chaos of uncertainty, obscurity, and inconsistency.

How can sufficient encomium be bestowed on the Philosopher, who, by a patient and persevering attention to the most subtle and profound investigation that was ever undertaken by man, has elaborated a *perfect System of Metaphysics* for all future ages! Can we praise sufficiently a genius, who has actually succeeded in so glorious a task! Well may he be ranked among the most Brilliant and Luminous successors of Locke and Leibnitz. Kant is this man, and he will ultimately be found to be the legitimate parent of the *only true Metaphysics* and the founder of the *entirely new science of Transcendental-Philosophy*.

I have lately received from the continent a work which affords me great satisfaction by proving that this philosophy is not quite unintelligible out of its native precincts. The work alluded to proceeds from that ancient republic of letters Amsterdam, and shows that Mr. J. Kinker its author, takes a most Luminous view of the subject. Indeed he places the arguments of the *Critic* in so simple a point of view, so free from technical & scientific terms, that it may be comprehended with ease by a schoolboy. This work was published in the year 1801; it has been since translated into french, in a manner which affords another proof of the possibility of comprehending the Critical Philosophy. Mr. van Hemert of Amsterdam has published a work in 4 Volumes entitled *Beginsels der Kantiaansche Wijjsgeerte* or Introduction to Kantesian Philosophy, which is said to treat the subject in a very masterly manner. I confess it does appear to me rather singular that our country should be so backward to investigate the boasted merits of this Philosophy. I am quite at a loss how to account for this supineness.

However, it is a great satisfaction to the admirers of Kant to find that in Germany it not only forms an essential part of the Education of youth, but that the practical works written on its principles are daily increasing: Works on the most important topics that can interest mankind.

I confess I feel myself, with regard to this Philosophy, almost a solitary being. I have never met with, but one individual since I have embraced these principles with whom I could converse, and he is a sincere friend of my own age (Mr. Richter⁷). It was he who first introduced me to Professor Nitsch⁸ from whom I received the rudiments of my knowledge on this subject. The absence and ultimate death of this excellent man, obliged me to acquire the language in which my favorite author communicated his thoughts to the world. And I am now determined never to relinquish the *Kantesian System* but from two causes, a conviction of its want of truth, or a cessation of my vital power.

I sincerely hope you will pardon the length which this letter has inadvertently grown to, and attribute it to its real cause; namely, that the system is so completely interwoven with my existence, that I cannot exhaust myself upon the subject – If providence should spare my life to accomplish my promised Translation of the *Critic*; I shall then die contented in the reflection that I have been of some little service to my native country.

May I hope that you will kindly comply with my anxious wish, to have the honor of dedicating this work to you; and that at some leisure moment you will favor me with a few lines?

I remain Dear Sir
Your grateful and obedient
humble Servant
Thomas Wirgman.

For
Dugald Stewart Esq.

⁷ Ene Henry Richter, zoals uit een opmerking van Stewart verderop blijkt. Hij is ons verder onbekend.

⁸ Friedrich August Nitsch, vriend en leerling van Kant. Geboren te Gumbinnen, studeerde hij vanaf 1785 te Koningsbergen (filosofie bij Kant). Na Latijn en wiskunde aan het Collegium Fridericianum aldaar gedoopt te hebben, verhuisde hij in 1792 naar Berlijn en daarna naar Londen, waar hij van 1793 tot plusm. 1798 verbleef, en een reeks lezingen gaf over de Kantiaanse wijsbegeerte (zie G. Baum en R. Malter, 'Kant in England. Ein neuer Brief: Kant an Friedrich August Nitsch.' In: *Kant-Studien* 82 (1991) p. 456-467, i.h. bijzonder p. 461-464). Wirgman is daarbij mogelijk toehoorder geweest. Nitsch publiceerde o.m. *A general and introductory View of Professor Kant's Principles concerning Man, the World and the Deity* (London 1796; reprint New York 1976). Volgens Wirgman, in zijn Kant-lemma in de *Encyclopaedia Londinensis* van 1812, moest Nitsch om een inkomen te vinden Londen weer verlaten, en stierf hij te Rostock rond 1813.

Kanttekeningen

Degene aan wie dit schrijven gericht is, Dugald Stewart (1753-1828), was in deze tijd een van Schotlands meest gewaardeerde filosofen. Hij was de voornaamste⁹ leerling van Thomas Reid (1710-1796), de grondlegger van de Schotse school van de 'common sense'. Met Stewart kreeg de Schotse wijsbegeerte de waardigheid van een instituut.¹⁰ Stewart doceerde aan de universiteit van Edinburg vanaf 1772. In 1785 kreeg hij de leerstoel van Adam Ferguson. Zijn hoofdwerk is het driedelige *Elements of the Philosophy of the Human Mind* (1792-1827). Hij kende geen Duits en las Kant slechts in vertaling, of via commentatoren, zoals hijzelf zegt.¹¹ Dat maakt het wat vreemd dat Wirgman hem dankt voor zijn hulp bij het vertalen van de *Critic of Pure Reason*.

In het geval van Thomas Wirgman is het moeilijker biografische feiten te vinden. Wij konden op dit moment zo goed als niets achterhalen. Zijn oeuvre is in Nederland onvindbaar.¹² Hij schreef echter, naast theologisch werk, over Kants filosofische dan wel moraalfilosofische theorieën. Zijn *Treatise on Kant's Morals* (1817) werd al genoemd. Daarnaast moet hij geschreven hebben¹³ *Principles of the Kantian or transcendental Philosophy* (London 1824);¹⁴ *An entirely new, complete, and permanent, Science of Philosophy, founded on Kant's Critic of pure Reason* (London 1824?); *Mental Philosophy. Part I. Grammar of the five Senses; being the first Step to infant Education* (London 1838). Interessant is ook dat hij het Kant-lemma schreef in de Encyclopaedia Londinensis van 1812; hij had inzake de kritische wijsbegeerte dus de functie van intermediair naar een breder publiek.

Wirgman is in zijn brief jubilant over Kant, dat is wel duidelijk. Hij heeft het enthousiasme van een bekeerling. Hij ervaart Kant als een opluchting na 'the Fog and Mist of the Scholastic and other pretended philosophies, which have disappointed the world for these two thousand years past'. Eenzelfde soort begeestering kan ook gevonden worden bij de Nederlandse Kantianen. Het maakt iets duidelijk over de emoties van de 'Kantiaanse Verlichting' rond 1800, de ervaring van bevrijding. Of Wirgman op dat moment overigens Kant inderdaad zo goed begrepen heeft kan men wel betwijfelen, juist op basis van enkele passages in de brief. Zijn interpretatie van het godsbestaan, de onsterfelijkheid en dergelijke (tweede en derde alinea), lijkt nogal 'achttiende-eeuws': hij lijkt te veronderstellen bewijzen te vinden, geen postulaten.

Dat is echter hier voor ons minder interessant. Belangwekkender is het gegeven dat Wirgman zegt eraan getwijfeld te hebben of dit 'perfect System of Metaphysics for all future ages' ooit ergens op de juiste wijze begrepen kon worden buiten de grenzen van het Duitse taalgebied - tot hij stuitte op de samenvatting in Amsterdam gemaakt: het werk van Kinker. Dat was zó helder 'that it may be comprehended with ease by a schoolboy'. Het is niet geheel duidelijk, blijkens zijn volgende opmerkingen, of hij alleen de Nederlandse versie heeft gezien,¹⁵ de in het begin van dit artikel genoemde Franse vertaling daarvan uit 1801, dan wel beide. Vermoedelijk las hij alleen de Franse vertaling, omdat hij meteen daarop spreekt over Van Hemerts introductie op Kants filosofie,¹⁶ 'which is said [ons curs.] to treat the subject in a very masterly manner'. Dat kan impliceren dat Wirgman geen Nederlands

⁹ Volgens Evelyne Griffin-Collart, *La philosophie écossaise du sens commun. Thomas Reid et Dugald Stewart*. Gembloux 1980, p. 8. Een biografische schets van Stewart door John Veitch vindt men in Stewart's *Collected Works* (ed. William Hamilton, 2e dr., dl. X, Edinburgh 1877, p. I-CLXXVIII).

¹⁰ *Encyclopedia of Philosophy*, ed. Paul Edwards, 1967.

¹¹ D. Stewart, *Coll. Works*, 2e ed., I, p. 389. Stewart zegt daar verder 'various comments on [Kant] which have appeared in English, French, and Latin' te kennen. Het lijkt niet onredelijk aan te nemen dat daar ook de Essai van Kinker onder valt.

¹² De Centrale Catalogus van de KB Den Haag localiseert nergens exemplaren van zijn werk.

¹³ Opgave volgens de National Union Catalogue en de British Library Catalogue.

¹⁴ Een tweede druk London 1832; in datzelfde jaar verscheen te Londen zijn (identiek qua tekst?) *Grundsätze der Kritischen oder transcendental-philosophie*.

¹⁵ 'Proeve eener opheldering van de Critiek der zuivere Rede', gepubliceerd in het *Magazyn voor critische wijsgeerte* dl. 2 (1799) p. 43-238. Wirgman zegt dat het origineel in 1801 verscheen. Of hij vergist zich (er is ons uit 1801 geen zelfstandige Nederlandstalige uitgave bekend), of hij verwacht deze uitgave met de Franse vertaling uit 1801. Of: de delen van het *Magazyn* verschenen later dan de titelpagina opgeeft.

¹⁶ *Beginsels der Kantiaanse wijsgeerte*, 4 dln., A'dam 1796-1798.

las. Hoe dat zij - vergeleken met de Nederlandse prestaties, zo meent Wirgman, maakt Albion geen beste beurt.

We stuiten hier op een groep Londense Kantianen (Wirgman - Nitsch - Richter) die gezien Wirgmans proselitische aandrang ongetwijfeld bekend is geweest met de Amsterdamse Kantproducties. Eén persoon echter is beslist niet gevoelig geweest voor de lokroep van de Duitse wijsbegeerte: Wirgmans correspondent Dugald Stewart. In het tweede deel van zijn *Dissertation: exhibiting the Progress of metaphysical, ethical, and political Philosophy, since the Revival of Letters in Europe* (1821) spreekt hij met enig *dédain* over de 'total oblivion' waarin de kritische wijsbegeerte in Albion geraakt is.¹⁷ In datzelfde werk wordt Wirgmans vriend Nitsch als onbelangrijk terzijde geschoven. In een aantekening¹⁸ citeert Stewart eerst uit Wirgmans artikel in de *Encyclopaedia Londinensis* om daarna de Kantofielen onder te spitten. Ik citeer het geheel, omdat daardoor de lezer tevens iets leert over de in Wirgmans brief voorkomende personen.

[Wirgman] I cannot deny myself the satisfaction of publicly acknowledging the great assistance which I have derived, in my literary pursuits, from my excellent and highly valued friend, Mr. Henry Richter. To him I am indebted for the clearness and perspicuity with which the thoughts of the immortal Kant have been conveyed to the public. Indeed, his comprehensive knowledge of the system, as well as his enthusiastic admiration of its general truth, renders him a most able and desirable co-operator. Should, therefore, any good result to mankind from our joint labours in the display of this vast and profound system, he is justly entitled to his share of the praise. It is with sincere pleasure that I reflect upon that period, now two-and-twenty years ago, when we first studied together under the same master, Frederic Augustus Nitsch, who originally imported the seeds of TRANSCENDENTAL PHILOSOPHY from its native country, to plant them in our soil; and though, as is usually the case, many of those seeds were scattered by the wind, I trust that a sufficient number have taken root to maintain the growth of this vigorous and flourishing plant, till the time shall come when, by its general cultivation, England may be enabled to enrich other nations with the most perfect specimens of its produce. [...]
[Stewart] Among the secondary mischiefs resulting from the temporary popularity of Kant, none is more to be regretted than the influence of his works on the habits, both of thinking and of writing, of some very eminent men [...].

De besproken brief maakt opnieuw duidelijk dat het Nederlands Kantianisme van deze decennia belangrijker is geweest dan vermoed. Bij de in het begin van dit artikel gememoreerde ontdekking dat 'Kant' in ons land niet beperkt bleef tot academische kringen maar gepopulariseerd werd in tamelijk wijde kring, en naast het feit dat precies diezelfde tekst van Kinker als door Wirgman genoemd, ook effect geheet had in Franse intellectuele kringen, voegt zich nu het besef dat Nederlandse Kantiaanse teksten ook Engeland bereikten en gebruikt werden. Of dat betekent dat Britse filosofische milieus werkelijk diepgaander gepenetreerd werden door (Nederlands) Kantiaans gedachtengoed dan uit het bovengaande al zichtbaar is, kan in de toekomst slechts met moeizaam onderzoek vastgesteld worden.

Voorlopig is duidelijk dat rond 1800 Nederland op Kantiaans gebied een merkwaardige brugfunctie in Europa heeft gehad. Ook op dit terrein hoeven we dus niet meer de gebruikelijke jammerklacht over de vaderlandse achteruitgang aan te heffen. En dat is pure winst. ☺

¹⁷ Vgl. nt. 11.

¹⁸ *Coll. Works*, 2e ed. I, p. 600-601.